

TEMES

Cercles. Revista d'Història Cultural 18/2015: 21-41

ISSN: 1139-0158

LA IMMIGRACIÓ I LA POLÍTICA CATALANA DURANT LA SEGONA REPÚBLICA

Albert Balcells

*Universitat Autònoma de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans*

RESUM. La preocupació per la immigració i els seus efectes sobre el futur de Catalunya com a nació s'accentuà durant la primera meitat dels anys trenta del segle XX amb motiu de l'increment de la desocupació i la delinqüència i de la revifalla del pistolisme, juntament amb l'hegemonia anarquista en el moviment obrer amb tres intents de revolta fracassats durant el primer bienni republicà. La relació entre immigració i comportament electoral és un altre dels aspectes abordats a l'article.

PARAULES CLAU. Catalunya, Segona República, immigració, moviment obrer, comportaments electorals.

ABSTRACT. In the first half of the 1930s, concerns over migration and its effects on the future of Catalonia as a nation deepened. This was motivated by an outgrowth of increasing unemployment, rising crime rates and a resurgence of gun-law involving armed thugs, together with anarchist hegemony in the workers' movement and three failed attempts at revolution in the first two years of the Second Spanish Republic. This paper also looks at the relationship between migration and electoral behaviour.

KEY WORDS. Catalonia, Second Spanish Republic, migration, workers' movement, electoral behaviour.

Algunes xifres prèvies

La immigració espanyola aportà el 77% del creixement demogràfic de Catalunya entre 1911 i 1930: 546.779 persones enfront de les 160.045 resultants del creixement natural autòcton. Les majors aportacions es produïren entre 1916 i 1920 i entre 1926 i 1930. El canvi a partir de 1916 fou molt notable. Mentre que en el quinquenni de 1911 a 1915 el creixement per immigració havia estat de 21.692 persones i havia resultat inferior al creixement natural, en el quinquenni de 1916 a 1920, la contribució de la immigració fou de 202.608 persones, molt superior al creixement autònom. Durant el quinquenni de 1921 a 1926 el saldo migratori va reduir-se a 107.353. Però entre 1926 i 1930 pujà fins a 214.726 i equivalgué a més del triple que el creixement natural.

Durant el quinquenni republicà, en canvi, la xifra de creixement natural i la deguda a la immigració foren equivalents entre si i la immigració es va reduir, de manera que equivalgué a una quarta part de la que s'havia produït entre 1926 i 1930. L'impacte de la crisi econòmica dels anys trenta explica aquest canvi. Perquè la immigració no sols era deguda a la desocupació per subdesenvolupament a altres regions espanyoles, sinó també, i encara més, al volum variable de la demanda de força de treball a Catalunya.

L'any 1930 els habitants de Catalunya nascuts fora d'aquesta eren el 18,20% del total. Però la immigració es repartia de manera molt desigual pel territori català. Si a la ciutat de Barcelona els nascuts fora de Catalunya ja representaven el 37,4%, a la seva província eren el 25%, però a les altres tres províncies —Girona, Lleida i Tarragona— la proporció era només del 4 al 6% i les tres donaven un saldo migratori negatiu en benefici de la província de Barcelona, que acumulava el 64% de tota la població de Catalunya.¹

En proporció, encara que no en xifres absolutes, la immigració va resultar més notable entre 1911 i 1935 que entre 1951 i 1975, dos períodes de la mateixa durada, atès que en el primer període representà el 77% del creixement de la població, mentre que en el segon equivalgué al 57,4%. Però l'any 1930 encara no s'havia produït l'acumulació d'onades successives que s'acabaria produint el 1975, any en què la proporció de població nascuda fora de Catalunya va arribar al 38%, enfront del 18,20% de 1930.

---

¹ Anna CABRÉ, Isabel PUJADES, «La població», *Història Econòmica de Catalunya. Segle XX*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1989.

A continuació tractarem dos temes: els efectes polítics de la immigració, i les reflexions i respostes per part de la intel·lectualitat i la classe política davant del fenomen. En el segon destaca la preocupació per la influència de la immigració en la identitat col·lectiva catalana.

Cal considerar la influència de la immigració sobre el fenomen del republicanisme lerrouxista, poderós a Barcelona fins al 1914, i també sobre un altre fet més durador: la possible relació entre la immigració i el predomini de l'anarcosindicalisme en el moviment obrer.

Convé remarcar un fet per al període anterior a 1923: mentre que a la ciutat de Barcelona, amb un pes important d'electors procedents de fora de Catalunya, els vots republicans afavorien principalment el Partit Radical de Lerroux, a la resta de Catalunya, entre l'electorat republicà predominava l'esquerra catalanista, una diferència molt rellevant pel que fa al tema d'aquest estudi.

El republicanisme lerrouxista inicià a Barcelona el seu declivi el 1911, confirmat el 1914 amb l'hegemonia de la Lliga Regionalista. El descens electoral dels republicans lerrouxistes començà, per tant, abans que es produís la primera gran onada immigratòria de 1916 a 1920, que, en canvi, sembla haver influït en el predomini i creixement de l'anarcosindicalisme i de la CNT a partir de 1918, segons observadors posteriors.

Immigració i comportament electoral

Pel que fa al període republicà de 1931-1936, convé ressaltar que fou després de la major onada immigratòria, la de 1926 a 1930, quan triomfà electoralment a Barcelona, a partir de les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, una nou partit catalanista republicà: ERC, encapçalat per Francesc Macià i amb un historial de nacionalisme català irreductible, fins i tot independentista, en temps de la dictadura de Primo de Rivera. L'esquerra catalanista, que havia estat incapaç fins aleshores d'arraconar el republicanisme lerrouxista per espanyolista i la Lliga Regionalista per conservadora, esdevingué durant el quinquenni republicà la força política hegemònica a Catalunya, si bé contestada per una CNT que quedà en mans de l'anarquisme més intransigent i amb una violència a la lluita de classes que recordava la dels sexenni anterior al cop d'estat de 1923. També era catalanista el primer partit de l'oposició, la Lliga Regionalista —Lliga Catalana a partir de 1933—, raó per la qual, a Catalunya i durant el quinquenni republicà, el sistema de partits po-

lítics estava totalment dominat per formacions d'obediència catalana, una característica que diferencia aquest període de l'anterior (fins al 1923) i del que, molt després, va començar el 1977.

Des del punt de vista de les consultes polítiques, el referèndum sobre el projecte d'estatut d'autonomia del 2 d'agost de 1931 constitueix un esdeveniment privilegiat per a l'anàlisi, atès que el factor de la identitat desplaça el dilema esquerra-dreta.

A Catalunya, en aquest plebiscit autonòmic un 25% dels electors s'abstingueren i el 99% dels que votaren ho feren afirmativament. En principi les dades de la ciutat de Barcelona poden induir a establir una correlació entre proporció d'immigració i resultat del referèndum, ja que amb un 37% de població no nascuda a Catalunya, Barcelona presentà un percentatge d'abstenció que, sumat als vots negatius, arribà al 38%. En canvi a la resta de la província de Barcelona, amb menys component d'immigració —el 25%—, el percentatge d'abstenció i vots negatius fou del 15%; a la província de Lleida, amb molt poca immigració, fou del 19,9%; a la de Tarragona, el 22,6%, i a la de Girona, també el 22,6%, tot i que ja hem vist que només tenien entre un 4 i un 6% de població no nascuda a Catalunya.² Hi hagué catalans d'adopció que votaren el projecte d'estatut i catalans de naixença que no feren.

El darrer intent d'establir una connexió entre l'origen geogràfic dels votants i la orientació del sufragi va tenir lloc per part del Partit Radical de Lerroux a les eleccions del primer Parlament català del segle, el novembre de 1932, en tractar d'atreure els vots dels «no catalans» —així ho deien ells mateixos en un cartell— i en alimentar els temors a una discriminació d'aquests dins del futur règim autonòmic. Les cases regionals es desentengueren d'aquella candidatura. Els radicals no obtingueren ni un escó. Antoni Rovira i Virgili se'n congratulava al diari *La Publicitat* el 29 de novembre de 1932: «No hi haurà dins la Catalunya autònoma un Ulster barceloní».

Convé fixar-se, pel que fa als diversos comicis del quinquenni republicà, en la variable de la participació, perquè potser és la més significativa respecte a la relació amb la proporció de població immigrada a les diverses circumscripcions. Observem com evolucionà la participació a les eleccions del 28 de juny de 1931 a les Corts Constituents, a les del 20 de novembre de

---

² José Antonio GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*, Barcelona, Curial, 1974, pp. 317-318.

1932 al primer Parlament de Catalunya de l'edat contemporània, a les legislatives espanyoles del 19 de novembre de 1933 i a les del 16 de febrer de 1936, les del Front Popular.³

Percentatge de participació electoral

	1931	1932	1933	1936
Barcelona ciutat	61,4	53,4	60,1	64,6
Barcelona província	66,4	59,5	65,5	75,8
Girona	79,1	66,4	61,8	71,6
Lleida	69,8	66,0	61,3	71,1
Tarragona	75,0	63,9	65,6	73,3

Font: Elaboració pròpia

Per començar, el que es desprèn dels percentatges és que les primeres eleccions autonòmiques de la nostra història registraren un descens general de participació, però amb una diferència: mentre que a la ciutat de Barcelona i a la circumscripció de la seva província —que presentaven la major proporció d'electors procedents de la resta d'Espanya— la participació fou la més baixa del conjunt dels quatre comicis considerats, a Girona i a Lleida la participació a les eleccions generals de 1933 va ser menor que a la de les autonòmiques de 1932, però no a la circumscripció de Tarragona. Les generals de 1936 registraren un alça general, però només se superà la participació de 1931 a Barcelona i província, i a la província de Lleida.

Advertim, de passada, que el novembre de 1933 la consigna de no votar dels anarcosindicalistes no tingué efecte: a la circumscripció de Barcelona, on la CNT tenia més afiliats, la participació baixà poc més d'un punt en comparació de 1931, amb un descens igual d'insignificant a la província, mentre que Girona, Lleida i Tarragona, on la CNT tenia un nombre molt inferior d'afiliats, va caure entre 17 i 8,5 punts percentuals. És sabut que la misogínia de les esquerres atribuï al sufragi femení la victòria dretana de 1933 — en les primeres eleccions en què votaren les dones—, però el resultat de les

³ Mercè VILANOVA, *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill i La Magrana, 1986.

municipals de gener de 1934 i sobretot de les legislatives de febrer de 1936, favorable a les esquerres, enterrà definitivament aquell prejudici.

En aquella època es distingia entre la resta dels immigrants i els de procedència valenciana i balear, que eren considerats fàcils d'integrar perquè compartien la mateixa llengua, llevat dels de les comarques valencianes de parla castellana. Es calculava que valencians i balears eren uns cent mil del mig milió d'immigrats que tenia la Catalunya estricta, amb una població total que era aleshores de tres milions de persones. Només a la ciutat de Barcelona, l'any 1930, hi havia 88.238 valencians i 9.378 balears, damunt un total de 375.082 habitants nascuts fora de Catalunya. Però de cara al tema de la integració, el demògraf Josep Anton Vandellós advertia que aquest corrent perdia importància perquè també al País Valencià i a les Balears estava baixant la natalitat.

Tant ERC com la Lliga tingueren interès a integrar a les seves candidatures oriünds de les altres terres de parla catalana per captar els vots dels seus paisans, domiciliats a les circumscripcions de Catalunya. ERC en tragué el major profit i establí una confraternització amb els autonomistes valencians d'esquerra. El 18 de gener de 1933, després de l'intent insurreccional del dia 8, el valencià i valencianista Bernat Esparza declarava al diari *L'Opinió*: «Els valencians que en nombre de setanta mil vivim del nostre jornal diari, hem d'oposar-nos amb totes les nostres forces al que pertorbi i posi entrebancs a la riquesa comercial i industrial de Catalunya, ja que en tenir la nostra vida ací ens interessa com als propis catalans l'engrandiment de Catalunya i la prosperitat de Barcelona».⁴

Convé analitzar la relació entre lloc d'origen i comportament electoral. La dada més significativa és la participació electoral a les eleccions al primer Parlament català de l'edat contemporània, el 20 de novembre de 1932, tot just aprovat l'Estatut d'autonomia, perquè és un signe del grau d'identificació amb l'autogovern de Catalunya.⁵ Cal advertir d'entrada que les primeres au-

---

⁴ Citat per Arnau GONZÁLEZ VILALTA, «La immigració vista pel catalanisme, 1931-1936», *Revista de Catalunya*, n. 193, març de 2004, pp. 9-36.

⁵ Per a les dades d'immigració per districtes municipals, s'han emprat els percentatges del padró de 1930, que dóna la *Gasetta Municipal de Barcelona* del 6 de juny de 1932, p. 490. Per al percentatge electorals, s'utilitzen els que ofereixen Ramon CANALS, Rosa TORÁN i Rosa VIRÓS a *Les eleccions legislatives i municipals a Barcelona, 1810-1986*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona i Fundació Jaume Bofill, 1989. No s'han trobat dades d'analfabetisme per districtes per confirmar la hipòtesi, molt versemblant, que els districtes amb menys participació i més immigració eren aquells on hi havia més electors que no sabien llegir ni escriure, un indicador

tonòmiques del segle XX registraren a Barcelona, com ja s'ha vist, un descens general de participació. Ara bé, dels quatre districtes municipals amb menys participació —el II (Poble-sec – Montjuïc i Can Tunis), el V (el Raval), el VII (Sants) i el X (Poblenou – el Clot)—, el II, el V i el VII eren els que presentaven més percentatge de població no nascuda a Catalunya i se situaven per sobre de la mitjana global de la ciutat. El cas del districte X s'aparta d'aquests, perquè amb un percentatge pràcticament equivalent a la mitjana de Barcelona pel que fa a la població nascuda fora de Catalunya, presenta una participació inferior a la dels altres tres. Amb relació a la inclinació del vot, a tots quatre districtes juntament amb el IX (Sant Andreu –Sagrera) la majoria va ser per a ERC, i es donà un comportament igual tant a les generals de 1931 com a les de 1936, en aquest darrer cas en favor del Front d'Esquerres. Si el districte II i el V són els que presenten una participació més baixa pel que fa a la mitjana de les eleccions generals del juny de 1931 i del febrer de 1936, no passa el mateix amb el VII, que iguala la participació barcelonina, ni amb el X, que la supera.

	A	B	C	D
I	37,1	55,8	63,3	37,1
II	40,6	46,4	58,1	48,6
III	34,8	55,7	62,5	32,0
IV	35,4	60,6	66,6	28,1
V	41,6	48,3	59,0	43,8
VI	37,0	59,6	64,0	28,6
VII	39,0	49,1	62,1	51,7
VIII	30,1	58,5	65,6	43,2
IX	36,2	56,8	60,1	53,8
X	37,9	44,0	65,0	50,1
Barcelona	37,2	53,4	62,6	41,7
A: % de població nascuda fora de Catalunya B: % de participació electoral el 1932 C: % de participació a les generals de 1931 i 1936 (mitjana) D: % de votants a ERC i aliats el 1932				

Font: Elaboració pròpia

de la proporció de proletaris que hi residien.

Al voltant de Barcelona, els municipis que van créixer més arran de la immigració dels anys deu i vint foren l'Hospitalet de Llobregat, que multiplicà la seva població per cinc i mig entre 1910 i 1930; Santa Coloma de Gramenet, que va créixer set vegades, i Sant Adrià de Besòs, que multiplicà el nombre d'habitants per tretze. No es tenen dades de participació electoral més que de Santa Coloma, i va ser del 61,6% a les eleccions de les Corts Constituents de juny de 1931; del 41,7% a les del Parlament de Catalunya de novembre de 1932, i del 62,7% a les legislatives de febrer de 1936.⁶ Pel que fa a l'Hospitalet, només consta el percentatge de votants de febrer de 1936: el 51,8%, una taxa força baixa comparada amb el 64,6% de la ciutat de Barcelona en aquests mateixos comicis. A les eleccions de febrer de 1936 la recuperació de l'autonomia catalana, suspesa després de la revolta del 6 d'octubre de 1934, tenia un paper molt important al costat de posar fi a la reacció social dretana i allunyar el perill feixista.

Identitat col·lectiva catalana i immigració

Com a camp d'observació, el quinquenni republicà és massa breu i convé retrocedir en el temps per a seguir l'evolució anterior de les idees sobre la relació entre immigració i identitat catalana, unes idees que continuarien pesant en els anys trenta. A partir de 1886, amb *Lo Catalanisme* de Valentí Almirall, que fou el primer codificador del catalanisme polític, es convingué que existia un caràcter català, diferent i contraposat al castellà. La preocupació per la influència que la immigració pogués tenir sobre la identitat catalana es va manifestar poc abans de la Primera Guerra Mundial, i, per tant, abans que comencés a créixer de forma molt notable la proporció dels habitants no nascuts a Catalunya.

Al marge del problema del caràcter col·lectiu i la cultura en la llengua pròpia, existia la convicció que l'emigració promoguda al voltant de l'Exposició Universal de 1888 havia produït una certa reculada en l'evolució del nivell de vida dels obrers autòctons. Així ho deia, per exemple, Rovira i Virgili a *La Campana de Gràcia* el 27 de juny de 1914. Un francès, Jacques Valdour, que havia conviscut amb els treballadors per a poder escriure un estudi titulat *L'ouvrier espagnol*, observava el 1912 que els obrers catalans

---

⁶ Mercè VILANOVA, *ob. cit.*

consideraven que els immigrants els venien a prendre el pa, i temien la seva competència.

Davant d'aquesta hostilitat latent, el cap dels republicanismes catalanista, Pere Coromines, escrivia al diari *El Poble Català* el 7 març de 1914: «Al costat dels 500.000 barcelonins que són fills de la terra catalana, n'hi ha a la nostra ciutat 120.000 que han vingut de fora de Catalunya a fecundar el nostre país, a fer-lo progressar. Hi ha qui voldria que això fossin dues ciutats enemigues, eternament separades per l'odi [...]. Barcelona és de tots els qui treballen per ella i l'estimen».⁷

La primera veu d'alarma amb relació als efectes que la immigració podia tenir sobre el caràcter col·lectiu català la va donar el 1915 el metge catalanista Hermenegild Puig i Sais amb un assaig de títol prou eloqüent: *El problema de la natalitat a Catalunya: un gravíssim perill per la nostra pàtria*. Per primer cop s'indicava que la natalitat baixava més de pressa que la mortalitat, a diferència del que passava a la resta d'Espanya, i la reducció del ritme de creixement demogràfic català produïa una feblesa de la base humana per a reclamar l'autonomia política. D'altra banda, Puig i Sais temia que la immigració provoqués una pèrdua de les qualitats col·lectives i conduís —deia— a «una degeneració de la nostra raça». Predicava la necessitat de famílies catalanes prolífiques per patriotisme.⁸

Al mateix temps, Antoni Rovira i Virgili ofería una perspectiva més optimista al llibre *La nacionalització de Catalunya*, l'any 1914, quan afirmava que si la immigració era en principi un factor de descatalanització, el fet que molts aprenguessin el català a la primera generació i la gran majoria, a la segona, indicava la capacitat d'assimilació de Catalunya. *Assimilació* és el terme emprat per Rovira i Virgili.

Quatre anys abans, el 1910, Gabriel Alomar, ideòleg del republicanisme catalanista, a la conferència «Catalanisme socialista», tot i reconèixer que el socialisme no havia prosperat fins aleshores a Catalunya, havia dit que l'anarquisme era propi de la gent immigrada i desarrelada, indiferent a les aspiracions nacionals catalanes. Tornaria a repetir aquests conceptes el 8 d'agost de 1931 al periòdic *Justícia Social*. Deia Alomar el 1910 que els

---

⁷ Una tesi molt semblant al lema que fou adoptat pels partits catalans a la transició de 1977: «És català qui viu i treballa a Catalunya i no li és contrària».

⁸ Antoni SIMON TARRÉS, *Aproximació al pensament demogràfic a Catalunya*, Barcelona, Curial, 1995.

obrers catalans havien de dirigir les organitzacions de treballadors i havien d'adoptar el socialisme —el qual presentava un lligam amb una idea de nació—; així, en el socialisme, havien de nacionalitzar els obrers immigrants perquè, si no, continuava Alomar, els obrers catalans «no sortirien mai d'un anarquisme platònic i estèril».

Aquesta tesi sembla contradictòria amb la resposta que li donà un obrer català a Unamuno pels volts de 1906 quan aquest li preguntà per què el socialisme era feble a Catalunya: «Perquè ens ve de Madrid». Altres observadors qualificats posteriors també van interpretar l'adhesió a concepcions anarcosindicalistes com connectada amb l'oposició a un Estat percebut com a pertanyent a una nacionalitat aliena, que perseguia la substitució lingüística i l'alienació nacional dels catalans.

Vers 1923 el socialisme catalanista, a la vegada que arribava a la conclusió que el socialisme no podia arrelar a Catalunya si no era que es feia autònom i esdevenia orgànicament autònom, tractava d'adoptar en relació amb la immigració la posició més positiva possible, com ho feia el socialista Rafael Campalans amb aquell conegut text del seu assaig *El socialisme i el problema de Catalunya*: «Perquè, per nosaltres, la nació és una cosa viva, plena de sentit i de cara al futur, i la raça és una cosa morta, pobra de contingut i plasmada sobre el passat. Perquè per nosaltres són les nacions com a forces espirituals les que edifiquen les races, i no les races —simples cristallitzacions anatòmiques— les que construeixen les nacions [...]. Per nosaltres, però, contràriament, els forasters que vénen a Catalunya —que sempre acollim amb els braços oberts— i pateixen amb els nostres dols i gaudeixen amb les nostres alegries, i ens donen fills, que les nostres dones no pareixen prou, són tan catalans, en la nostra interpretació futurista de la nació, com nosaltres mateixos. No fem absolutament cap diferència».⁹ Però no es cregui que Campalans, en el mateix discurs, donés poca importància al caràcter col·lectiu. Ell continuava pensant, com Almirall trenta-vuit anys abans, que els caràcters català i castellà eren oposats, el d'ells autoritari i estàtic, i el català, dinàmic i democràtic. Ho deia poc després del paràgraf abans citat.

Ara bé, aquell socialisme heterodox des del punt de vista de la directiva del PSOE s'enfrontava amb la persistència de l'hegemonia anarcosindicalista al moviment obrer de Catalunya. El predomini de la direcció anarcosin-

---

⁹ Albert BALCELLS, *Rafael Campalans, socialisme català. Biografia i textos*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.

dicalista, consolidada a partir del 1918 i refermada després de la dictadura de Primo de Rivera, va ser més durador que el lerrouxisme, i la inhibició llibertària amb relació a les demandes autonòmiques catalanes recordava el lerrouxisme, encara que no esgrimia un unionisme explícit, entre altres raons per l'apoliticisme antiparlamentari defensat pels anarquistes. L'autonomia de Catalunya era una qüestió de reestructuració de l'Estat, que els anarquistes deien que volien suprimir. Però quan calia, els anarquistes feien a Catalunya ostentació del seu federalisme teòric i organitzatiu per a contradir les sospites d'hostilitat al catalanisme.

En qualsevol cas, mai s'ha de perdre de vista que només una petita minoria de la massa de la CNT era anarquista, encara que acceptava que ho fossin els dirigents en major o menor grau. Sabem que Salvador Seguí, el «Noi del Sucre», pronunciava els seus discursos en català, però de vegades tenia dificultats per tal que ho acceptessin tots els qui l'escoltaven. Per a satisfer els qui volien una propaganda en castellà es comptava, entre altres, amb el leonès Ángel Pestaña, arribat a Barcelona el 1914.

Els anys de la dictadura de Primo de Rivera, amb la repressió alhora del catalanisme i de l'anarcosindicalisme, fou una època favorable al debat i a la reflexió sobre dos temes entrecreuat: les conseqüències de la immigració massiva per a la identitat catalana i l'explicació de l'arrelament de l'anarquisme a Catalunya. Aquest debat continuaria amb més llibertat però amb més preocupació durant el quinquenni republicà.

Josep de Calassanç Serra Ràfols publicava el 1925 a la *Revista de Catalunya* un treball titulat «El problema de la població de Catalunya», on demostrava que el descens de la natalitat tenia lloc dins els matrimonis, ja que la taxa de nupcialitat es mantenia. El retardament de l'edat del casament i el control de la natalitat explicaven el fenomen. I conclouia: «S'acosten per a tots dies de prova més durs que no els hagi presenciats fins ara la nostra generació i les dels nostres pares i avis».

Durant la segona meitat dels anys vint la reflexió sobre el passat de cara a l'avenir prengué un lloc destacat. Joaquín Maurín¹⁰ va encetar l'any 1928 a la revista *L'Opinió* una polèmica sobre l'arrelament de l'anarquisme a

---

¹⁰ Joaquín MAURÍN va pertànyer a la CNT i esdevingué comunista vers el 1920. Era d'un poble de parla catalana de la Ribagorça, a la franja de Ponent, estudià i exercí el magisteri a Lleida. Sempre va escriure en castellà llevat d'aquests textos publicats en una revista en llengua catalana com *L'Opinió*.

Catalunya amb els articles “Socialisme i anarquisme” que van provocar una resposta sorprenent però significativa de Joan Peiró, el qual afirmava que l’anarquisme formava part del caràcter col·lectiu català perquè els «socialistes madrilenys» compartien un «unitarisme» centralista que repugnava a l’obrer català.¹¹ Segons Peiró era per raons ètniques que l’anarquisme havia arrelat a Catalunya. Maurín li respongué: «En Peiró, patriota sense saber-ho, raona més com a català que com [a] anarquista».

Maurín donava la culpa del fracàs del socialisme a Catalunya al «pabloiglesisme», que havia abandonat la regió per a centrar-se en Madrid. Per a Maurín l’anarquisme era «el domini de l’organització obrera pels forasters». Considerava que l’anarquisme corresponia a la mentalitat simplista del camperol andalús, mentre que l’obrer de fàbrica havia de tendir al socialisme. Segons Maurín, «Aquesta immigració d’obriers no qualificats ha estat el que principalment ha produït l’anarquisme a Barcelona. L’ascens de l’anarcosindicalisme a partir de 1917 és degut principalment a l’afluència de peonatge a Barcelona, atret per la prosperitat industrial. Els fenòmens morbosos que posteriorment es produïren són producte d’aquesta circumstància». Observeu la velada al·lusió al pistolerisme. I continua Maurín: «El proletariat català, que no té res d’anarquista, fou incapaç, davant l’allau, d’assimilar tota la gran massa que arribava. Fou impotent per dominar la invasió. El nombre es va imposar a la qualitat». «Que Salvador Seguí fos desplaçat a principis de 1920 del Comitè de la Confederació Regional del Treball de Catalunya pels grups anarquistes, on la majoria no té res de català, no és tampoc resultat de l’atzar». Aquest punt de vista el veurem compartit i aprofundit durant el període republicà per altres comentaristes, alguns d’ells marxistes.

El 1930 aparegué un llibre molt comentat sobre la problemàtica aquí tractada: *La raça catalana*, del veterinari nacionalista Pere Màrtir Rossell i Vilar, antic cap dels serveis de ramaderia de la Mancomunitat i més tard diputat per ERC al Parlament de Catalunya de 1932. Rossell morí el 1933. Ja el 1917 havia publicat un opuscle —*Diferències entre catalans i castellans. Les mentalitats específiques*— on oposava completament la psicologia col·lectiva dels dos grups i considerava que el mestissatge només podia originar una mentalitat confusa i degradada. Al llibre de 1930 Rossell i Vilar defensa que: «Les races han de conservar-se pures, o sigui, han de mantenir íntegres llurs

---

¹¹ Albert BALCELLS, *La polèmica del 1928 entorn de l’anarquisme a Catalunya*, Barcelona, Nova Terra, 1973.

propietats per ésser elles les úniques fonts de cultura». El mestissatge a Catalunya, si prenia proporcions massives, podia ser negatiu per a la nacionalitat catalana. Però l'antiimperialisme de Rossell i Vilar i la seva crítica del racisme de Gobineau, juntament amb l'oposició a l'organicisme, feien d'aquest veterinari un racista atípic, sense connexió amb el nazisme i fins i tot antifeixista.

Però no tothom compartia la visió pessimista de Rossell i Vilar. Des d'un camp ideològic alhora conservador i liberal, el canonge Carles Cardó defensava a *La Veu de Catalunya*, el 4 de maig de 1934, que la immigració era un gran benefici si l'escola, la premsa i els espectacles contribuïen a la seva integració. Considerava un mite la nacionalitat en l'ordre racial, atès que era un fet cultural, i que, si es comptava amb potència assimiladora, la capacitat integradora estava assegurada. Fins i tot, Cardó era de l'opinió que l'encreuament de races i cultures «dóna resultats magnífics».¹²

El debat sobre la immigració a l'època republicana

La preocupació per la immigració s'accentuà durant els anys trenta amb motiu de la crisi econòmica, l'atur, l'increment de la delinqüència, l'augment de malalties pràcticament extingides aquí com el tracoma, la revifalla del pistolerisme i les tres revoltes fracassades i impulsades per la FAI entre 1931 i 1933, juntament amb diverses vagues violentes. L'hegemonia dins la CNT de l'anarquisme més extremista acabà provocant-hi una escissió sindicalista contra el domini de la FAI, la dissidència dels denominats trentistes. Tots aquests fets condicionaren el debat sobre la immigració.

Se sabia que gairebé tots els miners que protagonitzaren la insurrecció anarquista de l'Alt Llobregat del 12 al 23 de gener de 1932 havien arribat durant els anys anteriors de Múrcia, Almeria i Terol. La seva integració s'havia vist dificultada perquè tenien els seus habitatges en colònies allunyades — com els del municipi de Cercs, prop de les mines de carbó— o, com a mínim, separats dels pobles, en nous barris per a ells sols. D'altra banda, a Catalunya, la revolta anarquista del 8 al 12 de desembre de 1933 es localitzà al municipi de l'Hospitalet de Llobregat i el darrer reducte fou el de la Torrassa, un exemple molt notable de suburbialització-segregació de l'hàbitat degradat

---

¹² Citat per Josep TERMES, «Les interpretacions catalanes del fenomen immigratori», dins AUTORS DIVERSOS, *Reflexions crítiques sobre la cultura catalana*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983.

dels immigrants. El fet donà lloc al tòpic que associava FAI – immigració – la Torrassa.¹³

Els nou reportatges de Carles Sentís a *Mirador*, publicats entre el 27 d'octubre de 1932 i el 19 de gener de 1933, sobre la immigració des de Múrcia i Almeria donen testimoni d'unes preocupacions en ascens i d'una consciència de la pobresa que impulsava a abandonar la seva terra als que venien a Catalunya.¹⁴

El cap dels serveis estadístics de la Generalitat, Jaume Alzina, al seu llibre *L'economia de la Catalunya autònoma*, publicat el 1933, indicava que calia aplicar a Barcelona les mateixes mesures que s'havien pres a Madrid per tal de restringir la immigració. En realitat, a Barcelona no es féu res al respecte. Curiosament, a Barcelona el primer franquisme va fer servir una política restrictiva en aquesta matèria sense gaire resultat. Durant la República la Llei de termes municipals, pensada per al camp, també podia servir arreu per a donar preferència als empadronats i naturals de cada municipi abans de donar col·locació als forasters tot just arribats. Cal tenir present que no existia el subsidi de desocupació, encara que es crearen oficines municipals de col·locació.

Un primer debat sobre el tema de la immigració es produí en un ple de l'Ajuntament de Barcelona, que tingué lloc el 28 de gener de 1933, però no va donar cap fruit. ERC i la Lliga acordaren traspassar la qüestió al Parlament de Catalunya.¹⁵ A la cambra catalana el debat va ser encetat per Pau Romeva el 15 de març de 1933, però tampoc va donar cap resultat. Romeva, l'únic diputat de la Unió Democràtica de Catalunya, obrí el debat des del punt de vista de l'ordre públic. Joan Comorera, per Unió Socialista de Catalunya, el continuà des del punt de vista de la defensa dels salaris dels obrers catalans davant la competència dels forasters, i Rossell i Vilar el tancà des

---

¹³ Carles SANTACANA, «La configuració dels municipis perifèrics: L'impacte cultural i sociopolític», dins J. L. OYÓN (ed.), *Vida obrera en la Catalunya de entreguerras*, Barcelona, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1998. Francisco Candel al seu article «Los otros catalanes», publicat a *La Jirafa*, III, n. 13-14, 1958, començava dient que els de la Torrassa havien posat un cartell a l'inici de la Guerra Civil que deia: «Cataluña termina aquí. Aquí empieza Murcia». Altres fonts situen el fet a l'intent insurreccional de desembre de 1933.

¹⁴ Carles SENTÍS, *Viatge en Transmiserià*, Barcelona, La Campana, 1994.

¹⁵ «Els homes d'Esquerra —digué el regidor Vilalta—, defensors dels drets dels catalans, consideren catalans tots els que del seu treball visquin a Catalunya». Joaquim Pellicena, de la Lliga, digué: «A Catalunya no hi ha més que catalans. A tots els que vénen de fora els rebem amb els braços oberts». Justificava així Pellicena el fet de no haver signat la proposició.

d'un punt de vista racial, és a dir des de la perspectiva de la identitat catalana. Joan Vallès i Pujals, per la Lliga, reforçà els arguments de Rossell i Vilar. Però no s'arribà a cap conclusió pràctica malgrat l'aparent consens.

En una reunió d'alguns consellers de la Generalitat, de diversos alcaldes i dels governadors civils de Barcelona i de Girona s'arribà a parlar d'exigir als que volguessin traslladar-se a Catalunya un certificat de bona conducta i de no patir malalties infeccioses, així com també de donar prioritat als que ja estaven empadronats de cara a les noves obres públiques que es portessin a terme per atenuar el problema de l'atur forçós. A les Corts espanyoles el diputat radical lerrouxista Rafael Guerra del Río, el 5 de juliol de 1933, féu una interpel·lació sobre aquesta reunió, que havia transcendit a la premsa. Aleshores Miquel Santaló, per ERC, es va batre en retirada dient que Catalunya no exclouïa ningú i que la reunió al·ludida era informal i sense acords de govern. En definitiva, la Generalitat no es considerava amb competències per a controlar i restringir la immigració, i temia la reacció davant de qualsevol mesura al respecte, atesa la susceptibilitat extrema espanyola per a qualsevol iniciativa catalana.

El pistolerisme sindical i les tres insurreccions àcrates del primer bienni republicà van suscitar comentaris diversos però coincidents en el fons. En el debat hi intervingueren socialistes i comunistes. Jordi Arquer, un dels fundadors del Bloc Obrer i Camperol, escrivia el 24 de març de 1932 a *La Batalla* —en parlar dels diputats de l'Extrema Izquierda Federal, els *jabalíes*, dedicats a captar el suport dels afiliats a la CNT—: «Todos esos “jabalíes” —ninguno catalán— solo especulan sobre la masa española que vive en Barcelona. Estas decenas de millares de obreros, casi todos peonaje, procedentes de las regiones más atrasadas de España, gentes no educadas políticamente, cargadas de prejuicios sobre la cuestión catalana y que aún no han tenido tiempo de ser asimilados. Pero esas masas no son un peso específico ni es posible con ellas formar una organización sólida».¹⁶ Això es va confirmar en part quan la CNT començà a perdre afiliats a partir de 1933.

Joan Fronjosà, de la Unió Socialista de Catalunya, escrivia a *Justícia Social*, el 4 de juny de 1932: «El posat d'indiferència recolzat amb un inter-

---

¹⁶ A les eleccions a les Corts Constituents de 1931, Extrema Izquierda Federal només obtingué a la província de Barcelona l'1,2% dels vots, però a l'Hospitalet de Llobregat, els *jabalíes* arribaren al 18,3%, a Santa Coloma de Gramanet al 10,1% i a Sant Adrià de Besòs al 21%. Carles SANTACANA, *ob. cit.*

nacionalisme imbècil que adopta la CNT en relació al problema de Catalunya no és res més que això: l'odi que senten tots els castellans que hi priven, la major part d'ells vinguts de llurs terres amb la cua entre cames, sense perjudici que al cap d'un any, gràcies a l'adhesió grollera de molts catalans, ens vulguin donar lliçons de com fer una revolució, que en les seves terres no tingueren valor de realitzar».

Arran de la revolta anarquista del 8 al 12 de desembre de 1933, l'assagista Francesc Pujols, al diari *Las Noticias* del 22 de desembre de 1933, publicà l'article «La anarquia murciana», on deia que l'anarquisme no era murcià sinó que tenia orígens catalans i que el seu centre de gravetat era a Barcelona amb irradiació a la resta d'Espanya.

El periodista Josep Maria Planes, autor d'un seguit d'articles a *La Publicitat* sobre el pistolerisme que han estat recollits per Jordi Finestres en forma de llibre el 2002 amb el títol *Els gàngsters de Barcelona*, recordava el 24 d'abril de 1934 l'ambient llibertari de la Barcelona de finals del segle XIX i també insistia que els orígens de l'anarquisme a Catalunya eren autòctons. Alhora constatava la decadència de la influència anarquista a la resta del món, començant per França, en contrast amb la seva continuïtat indiscutible a Catalunya, i deia: «Les explicacions són diverses. L'individualisme irreductible de la nostra gent; el problema catalanista que ens ha obligat, anys i anys, a viure d'esquena al govern, contra la legalitat constituïda, en un estat de protesta permanent, creen un clima favorable, per no dir únic, per al floriment de l'anarquisme. Però com que, per altra banda, hi ha l'anomenat seny català, que no és una llegenda, cal cercar un argument satisfactori que ens lligui i ens raoni els dos fets. L'explicació potser més ajustada a la veritat és la següent: la creixença de Barcelona, de Catalunya, que ens ha obligat a admetre, sense escrúpols, una vasta immigració. Sense aquest corrent continu que ha renovat constantment la gran massa del proletariat de Catalunya, cal creure que aquí, com a tot arreu, la moda anarquista hauria estat superada en el seu moment oportú. Barcelona, sempre sensible als ecos de París i a totes les repercussions de la vida francesa, contempla indiferent com les masses proletàries del país veí abandonen definitivament la mística anarquista per enquadrar-se sòlidament en els rengles del sindicalisme de la CGT. Per què aquí es trenca per primera vegada el paral·lelisme entre el moviment social de Catalunya i de França? Només hi ha una resposta plausible: la massa creixent, cada vegada renovada, de la immigració espanyola no arriba a temps per pair,

per treure el rendiment normal a una llarga experiència d'anarquisme més o menys actiu. El *paleto* que cau a Barcelona procedent de Múrcia, d'Almeria o de Càceres, es troba submergit en un brillant ambient d'anarquia que el conquesta de seguida. El desarrelament amb el país li facilita llargament totes les aficions subversives. [...] Tenim el cas d'Ángel Pestaña. Aquest home devia arribar a Barcelona amb el mateix bagatge d'idees que porta el murcià desembarcat abans d'ahir. Ángel Pestaña, però, ha viscut uns quants anys d'experiència, ja és dissident de la CNT i darrerament s'ha declarat partidari d'un sindicalisme intel·ligent, com els dels sindicats francesos. Per què no mana Pestaña a la CNT? No mana perquè cada setmana, cada mes, han arribat uns homes que pensen com pensava Ángel Pestaña el dia que va posar per primera vegada els peus a Barcelona».

A *La Humanitat* de l'11 de juliol de 1934, Rovira i Virgili demanava inútilment una política d'incentius econòmics a la natalitat per frenar-ne el descens, que es relacionava amb la immigració. El maig del mateix any havia aparegut a la premsa un manifest titulat *Per la preservació de la raça catalana*, signat per Pompeu Fabra, Josep M. Batista i Roca, Jaume Pi i Sunyer, Francesc Maspons i Anglès, Josep Anton Vandellós i Hermenegild Puig i Sais. En aquest manifest es proposava la constitució d'una Societat Catalana d'Eugènica que estudiés les causes de la disminució de la natalitat, i alhora mostrava una gran preocupació pel fenomen immigratori i el comportament dels arribats de fora. Xavier Ribó, col·laborador de Francesc Cambó, aprovava aquesta proposta des de *La Veu de Catalunya* del 15 de maig de 1934.¹⁷

Tota aquesta preocupació explica que el mecenes Rafael Patxot posés com a tema del premi convocat per a 1935 el de la immigració a Catalunya, guanyat pel demògraf Josep Anton Vandellós amb el llibre més important sobre la qüestió, *La immigració a Catalunya*, que és menys conegut que l'altre del mateix autor i del mateix any: *Catalunya, poble decadent*, reeditat el 1985.

Però abans de parlar de les tesis del llibre de Vandellós sobre la immigració, val la pena assenyalar que l'any 1935 també Rafael Vidiella coincidia amb algunes de les interpretacions d'Arquer, Fronjosà i Planes. Vidiella havia estat membre de la CNT, però als anys trenta pertanyia a la UGT i el 1933, dins de la Federació Catalana del PSOE, s'oposà a la fusió amb la Unió

---

¹⁷ Arnau GONZÁLEZ VILALTA, *ob. cit.*

Socialista de Catalunya —encara que després, el 1936, participà en la constitució del PSUC.

Vidiella donava a la revista madrilenya *Leviatán*, l'octubre de 1935, la següent explicació de la divisió de la CNT a Catalunya: «Los Sindicatos de industria dejaron de ser en Cataluña aquel pacto federal entre Secciones de oficio, que tan atildada y acertadamente convino el Congreso Regional de 1918. Un centralismo absorbente los domina en menoscabo de las profesiones. Las asambleas son siempre conjuntas, dejándose intervenir a veces en ellas hasta a los que no pertenecen a la misma industria, lo que hace que predominen en las mismas los más numerosos, los peones sobre los obreros calificados. No queremos decir con esto que aquéllos no tengan idéntica dignidad moral y hasta intelectual que éstos. Pero tratándose de Cataluña —y ya hemos repetido que ésta es la cabeza de la CNT, como Barcelona lo es de Cataluña— se observa un fenómeno muy singular. Casi todo el peonaje que trabaja en Barcelona es mano de obra inmigrada de las distintas regiones de España. Las luchas políticas y sociales de Cataluña tuvieron siempre un matiz marcadamente autonómico y federal [...]. Pero en general, el obrero inmigrado de las diversas tierras españolas, educado en su país de origen contra lo que llaman separatismo catalán, imprime ese tono en las asambleas de los Sindicatos y los domina. Esto nos explica por qué, una vez realizada la escisión de los treintistas de la CNT, se hable en los Sindicatos de Oposición casi exclusivamente en catalán, y en los de la CNT preferentemente en castellano».¹⁸

Es podria afegir que el trentisme esdevingué important a ciutats industrials com Sabadell, Mataró, Manresa i Igualada, on la proporció d'immigrants era molt més baixa que al Barcelonès. Fins i tot es pot constatar una diferència potser significativa entre Terrassa i Sabadell: a Terrassa, on els seus sindicats es mantingueren dins la CNT, dominada per la FAI, la contribució de la immigració al creixement demogràfic entre 1923 i 1936 fou de 14.051 persones, mentre que a Sabadell només fou de 6.461. La federació local de sindicats de Sabadell se separà de la CNT el 1932 i el 1936 passà a la UGT.¹⁹

---

¹⁸ Rafael VIDIELLA, «Causas del desarrollo, apogeo y decadencia de la CNT», citat per Albert BALCELLS a *Revista de Trabajo*, Madrid, n. 34, 1971, pp. 172-179.

¹⁹ Albert BALCELLS, «La crisis del anarcosindicalismo y el movimiento obrero en Sabadell entre 1930 y 1936», dins A. BALCELLS, *Trabajo industrial y organización obrera en la Cataluña contemporánea*, Barcelona, Laia, 1974, nota 64.

Les convocatòries dels sindicats de Sabadell apareixien en català al periòdic *Vertical*, portaveu de la federació local, completament catalanitzat el 1937.

Restava un darrer interrogant: si la immigració explica l'hegemonia de l'anarquisme a Catalunya, com és que després de la gran onada de nous arribats dels anys cinquanta i seixanta no va passar el mateix quan acabà la segona dictadura? Sens dubte el franquisme significà la ruptura amb totes les tradicions anteriors. Però, a més, la seguretat social, que feia més palpable el paper de l'Estat, juntament amb la millora del nivell de vida dels treballadors explicarien el canvi, encara que no pertoca a aquest treball tractar aquesta qüestió.

Vandellós compartia les tesis d'Arquer, Fronjosà, Pujols i Planes: l'anarquisme a Catalunya no era un fenomen d'importació forastera, però la gran immigració l'havia mantingut i desenvolupat. Vandellós adoptava la tesi de la psicologia dissociada del poble català, formulada per Carles Pi i Sunyer el 1925, tesi que fou el precedent de la de Jaume Vicens Vives el 1954 referent a l'oscil·lació dels catalans entre el seny i la rauxa.²⁰ Aquesta tesi li servia a Vandellós per a reconèixer els orígens autòctons de l'anarquisme català, a més de recordar que històricament Rafael Farga Pellicer havia estat l'organitzador del primer nucli anarquista abans de la Primera República, un nucli que va reviscolar a Barcelona el 1881. Alhora, Vandellós remarcava que en aquella època la immigració era molt petita.

Vandellós afirmava: «Una de les falles del nostre caràcter és que al costat de l'activitat productiva i del desig de riquesa i benestar es desenrotlla una mena de complaença per la destrucció, com una reacció primària en contra de les facultats productives de que donem mostra. Ha estat notat per tots els observadors aquest fons nihilista de la gent catalana que fa florir l'anarquisme, no sols entre els treballadors, sinó entre gent benestant tan[t] a Catalunya com al Rosselló. Potser és degut a la manca de responsabilitat que representa el fet de no tenir un govern propi, però nosaltres creiem que té més aviat un fonament biològic que es tradueix en allò de "tenir un rei al cos", que representa menyspreu de tota autoritat i jerarquia». Observeu la coincidència implícita amb Josep Maria Planes.

---

²⁰ Carles PI I SUNYER, *L'aptitud econòmica de Catalunya*, edició a cura de Ricard Vinyes, Barcelona, La Magrana, 1983, pp. 337-342.

De manera similar, Vandellós no dubtava a atribuir a la immigració la durada i força de l'anarcosindicalisme a Catalunya i l'interpretava com una reacció del camperol davant la complexitat de la civilització urbana.

Pel que fa a la relació entre l'insuficient creixement demogràfic autòcton com a factor de la immigració, Vandellós formulà una veritat que demostraria la seva validesa més tard: «A Catalunya encara hi ha molt a fer per a rebaixar la mortalitat general i sobretot la infantil, i aquí és on una acció pública pot tenir eficàcia, cosa difícil de fer amb els naixements». De manera realista descartava una paternitat abundant per patriotisme i no semblava confiar en els incentius econòmics a la natalitat, mentre que veia la solució en una reducció de la taxa de mortalitat per una acció sanitària, que encara era molt insuficient.

Val la pena comprovar amb les dades posteriors que Vandellós tenia raó. Si en l'època republicana, amb una mortalitat anual del 14,5 per mil i una natalitat del 17,7 per mil, el resultat era un creixement natural del 3,4 per mil anual, en el quinquenni de 1971 a 1975, en canvi, el creixement natural va ser d'un 11,4 per mil —en lloc del 3,4 de quaranta anys abans— perquè la mortalitat havia baixat al 8,4 per mil —sis punts menys que el d'abans de la Guerra Civil— i la natalitat era del 19,8, dos punts per sobre de la d'abans del quinquenni 1930-1935.²¹ El progrés de la sanitat pública i de les condicions de vida expliquen el fet. Com a resultat, entre 1971 i 1975 el creixement demogràfic de Catalunya per immigració era inferior al creixement natural autòcton. És cert que també hi tingué el seu paper el modest creixement de la natalitat per rejuveniment que la immigració havia promogut en la piràmide d'edats.

Però tornem al llibre de Vandellós sobre la immigració. Ell volia i doïa. Desitjava la integració dels immigrants però temia que el resultat del mestissatge fos una desfiguració de la psicologia col·lectiva catalana i de la seva capacitat emprenedora, acompanyada del retrocés de l'ús de la llengua catalana. Ell no creia en la raça, sinó en la cultura però temia el mestissatge. Escribia: «Voldria ésser optimista i creure que la nostra cultura ens ajudarà a assimilar els nuclis forasters, oblidant que encara hi ha tants catalans per catalanitzar». No es refiava del radicalisme d'alguns nacionalistes catalans fills d'immigrants. Ho trobava poc natural. No era optimista. Situava vers el 1965 el moment en què, si no es modificava l'evolució demogràfica, la proporció

---

²¹ Anna CABRÉ, Isabel PUJADES, *ob. cit.*

de població d'origen no català arribaria a ser numèricament semblant a la catalana de nissaga i fins i tot superior en el cas de Barcelona i la seva rodalia. «Què foren unes eleccions aleshores?», es preguntava Vandellós davant la possibilitat que un partit espanyolista pogués guanyar les eleccions a l'àrea de la regió barcelonina comptant amb aquesta massa.

Els fets no van confirmar els temors de Vandellós. Durant la transició democràtica la majoria dels partits polítics triomfants a l'àrea metropolitana de Barcelona van defensar l'autonomia, la normalització lingüística a la vida pública i, més tard, la immersió lingüística a l'escola. S'evità l'emergència d'un nou lerroxisme. Però fins i tot els partits autonomistes —i no sols els vinculats a partits espanyols, sinó també els d'obediència exclusivament catalana— s'han vist molt condicionats per l'existència d'una fracció important de l'electorat amb els seus orígens fora de Catalunya. Aquesta consideració supera els límits cronològics assignats a la present ponència i només se n'ha parlat arran de les inquietuds que Vandellós manifestava l'any 1935 sobre les possibles conseqüències polítiques que la immigració podria tenir trenta anys després de l'aparició del seu llibre.